

VLAANDEREN

Vlaanderen
verbeelding werkt

MA RO KOKO

LANDENSTRATEGIENOTA
VOOR INTERNATIONALE
SAMENWERKING
2024-2028

HET VERSTERKEN VAN DE TRANSITIE
NAAR DE GROENE ECONOMIE ALS
MOTOR VAN INCLUSIEVE EN DUURZAME
ONTWIKKELING IN MAROKKO

Vlaamse
Regering

INTRODUCTIE	4
Waarom dit partnerschap?	4
De groene economie als sleutel voor duurzame ontwikkeling	4
Een strategie die vertrekt vanuit het marokkaans beleid	6
Een indrukwekkend parcours van groei en ontwikkeling	11
Economische groei maar ook ongelijkheden	11
1. EEN NIEUW MODEL VOOR ONTWIKKELING	11
Recente uitdagingen	12
Een nieuw model voor ontwikkeling als realistische weg vooruit	12
2. STRATEGISCH KADER: WE ONTLUIKEN HET POTENTIEEL VAN DE GROENE ECONOMIE	15
Voorstelling van de doelstellingen	15
doelstelling 1: klimaatadaptatie en waterschaarste	16
doelstelling 2: bevorderen van de circulaire economie	20
doelstelling 3: versterken van hernieuwbare energie, energie-efficiëntie, decarbonisatie	23
Aandacht voor klimaatverandering	24
Kernwaarden van de samenwerking	26
Multi-actorpartnerschappen nastreven via portefeuillebenadering	27
Tweezijdige benadering: nationaal niveau en regio's	29
3. INDICATIEVE FINANCIERING EN GEOGRAFISCHE AFBAKENING	29
Verschillende samenwerkingsmodaliteiten	30
Mobilisatie van financiering	30
Financiering buiten de landenstrategienota	30
Bestuur van het programma	33
Programmatie	33
4. BEHEER EN OPVOLGING VAN DE STRATEGIE	33
Opvolging en evaluatie	34
Risicobeheer	36
5. REFERENTIES	38
COLOFON	39

INHOUD

المملكة المغربية
ROYAUME DU MAROC

Vlaamse
Regering

INTRODUCTIE

De eerste landenstrategienota Vlaanderen – Marokko beschrijft hoe beide partners de komende vijf jaar wensen samen te werken. Zo komen we te weten op welke werkingsgebieden het partnerschap zal inzetten om echt een verschil te maken. Voorliggende strategie is in nauw overleg met de Marokkaanse overheid tot stand gebracht.

WAAROM DIT PARTNERSCHAP?

Midden 2021 kwamen Marokko en Vlaanderen overeen om een nieuwe samenwerking op te starten. Verschillende elementen liggen aan de basis voor deze keuze:

1. Het Marokkaanse Nieuwe Model voor Ontwikkeling stipt een aantal socio-economische uitdagingen aan waarvoor het land actief internationale partnerschappen nastreeft [meer informatie volgt in komende hoofdstukken]. Vlaanderen stemt zijn samenwerking steeds af op de door de autoriteiten geïdentificeerde noden.
2. Marokko vervult een economische en geopolitieke brugfunctie tussen Afrika, de Maghreb en de EU. Vlaanderen acht het land als een stabiliserende factor en als een belangrijke uitvalsbasis in Noord-Afrika, een regio waar Vlaanderen tot nu toe nog geen diplomatieke vertegenwoordiging heeft uitgebouwd.
3. Beide staten delen nauwe culturele en demografische banden. Marokko is het grootste niet-Europese land van herkomst binnen de Vlaamse migrantenpopulatie. Het aantal Vlamingen van Marokkaanse herkomst bedraagt 233.202 in 2022.¹ Onder meer via VZW Darna, een Vlaams-Marokkaans culturenhuis, investeert Vlaanderen volop in de versterking van die culturele banden. In de nasleep van de aardbeving van september 2023 kwamen de sterke vriendschappelijke banden tot uiting in tientallen spontane solidariteitsacties door particulieren in Vlaanderen.
4. Vlaanderen en Marokko kennen binnen tal van hedendaagse vraagstukken vergelijkbare uitdagingen, waaronder de strijd tegen waterschaarste of het verduurzamen van de energieproductie. Op tal van die domeinen kunnen ze van elkaar leren. De relatieve nabijheid bespoedigt een rijke uitwisseling van expertise.
5. De internationale samenwerking zoekt actief wisselwerkingen met verschillende aspecten van het buitenlands beleid, waaronder ook handel en investeringen. Vlaanderen gelooft in het groeipotentieel van de economische relaties met Marokko. Dit is ook de reden waarom een Vlaamse economische vertegenwoordiging is gevestigd in Casablanca.

¹ <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/bevolking-naar-herkomst>

Het Partnerschap zal inzetten op het delen van expertise bij de aanpak van gedeelde uitdagingen zoals waterschaarste, circulaire economie en de decarbonisatie van de economie via hernieuwbare energie.

DE GROENE ECONOMIE ALS SLEUTEL VOOR DUURZAME ONTWIKKELING

Deze strategie wil het potentieel van de groene economie in Marokko maximaal helpen ontluiken. Het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP) definieert de groene economie als "een economie die resulteert in meer menselijk welzijn en sociale gelijkheid, terwijl de milieurisico's en ecologische schaarste aanzienlijk worden verminderd. Ze is koolstofarm, hulpbronnen-efficiënt en sociaal inclusief".²

In het streven naar een groene economie draagt het partnerschap aanzienlijk bij tot de realisatie van de duurzame ontwikkelingsdoelen in Marokko. De tijdshorizon van de Duurzame

Ontwikkelingsdoelen is 2030. Dit 'decennium van actie' vereist snellere duurzame oplossingen voor de voornaamste uitdagingen in de wereld, waaronder de bestrijding van armoede, klimaatverandering en ongelijkheid en het dichtens van de financiële kloof.³ Het partnerschap wil actief hiertoe bijdragen en richt zich daarbij op een aantal prioritaire Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen.

SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE DOELSTELLINGEN VAN HET PARTNERSCHAP IN RELATIE TOT DE DOELSTELLINGEN VOOR DUURZAME ONTWIKKELING

EEN STRATEGIE DIE VERTREKT VANUIT HET MAROKKAANS BELEID

Deze strategie is afgestemd op het Nieuw Ontwikkelingsmodel van Marokko voor 2035 en ander relevant nationaal beleid, zoals de Nationale Strategie voor Duurzame Ontwikkeling, de 2050 Lange Termijn Koolstofarme Strategie, de Nationale Strategie voor de Vermindering en Valorisatie van Afval, het industriële herstelplan en de energiestrategie, ...

De nieuwe Nationale Strategie voor Duurzame Ontwikkeling (NSSD) speelt een centrale rol bij het ondersteunen van beleid en programma's om de prioriteiten van Marokko op het gebied van duurzame ontwikkeling te realiseren en een overgang naar duurzaamheid te verzekeren. Deze strategie sluit aan bij de doelen van de 2030 Agenda en de 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen

(SDG's), evenals de belangrijkste richtlijnen van het Nieuwe Ontwikkelingsmodel (NMD) van het Koninkrijk.

Het document is ook in overeenstemming met het Vlaamse beleid inzake internationale samenwerking. De Regering van Marokko is de belangrijkste actor voor het creëren van voorwaarden om de programmadoelstellingen te bereiken.

De belangrijkste afspraken rond de opvolging van het partnerschap tussen Vlaanderen en Marokko zijn vastgelegd in het Memorandum van Overeenstemming tussen het Departement Kanselarij & Buitenlandse Zaken van de Vlaamse Overheid en het Ministerie van Energietransitie en Duurzame Ontwikkeling van het Koninkrijk Marokko op het gebied van het milieu en duurzame ontwikkeling (ondertekend op 8 maart 2023).⁴

² UNEP, 2011, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, www.unep.org/greeneconomy ISBN: 978-92-807-3143-9
³ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/decade-of-action/>

⁴ <https://fdfa.be/nl/memorandum-van-overeenstemming-tussen-het-departement-kanselarij-buitenlandse-zaken-van-de-vlaamse>

MAROKKO IN CUFERS

BESTUURSVORM

Constitutionele monarchie met twee wetgevende huizen
(Huis van Raadsleden (120);
Huis van Afgevaardigden (395))

STAATSHOOFD EN REGERINGSLEIDER

Koning: Mohammed VI
Regeringsleider: Aziz Akhannouch

OFFICIËLE TALEN

Arabisch en Amazigh

MUNTEENHEID

Dirham (DH)

BEVOLKINGSAANTAL (2023, HCP)
37,1 miljoen

INTERNET

Aandeel bevolking met toegang tot internet (2021, HCP)

88,1

CORRUPTIE PERCEPTIE INDEX

Plaats op ranglijst van 180 landen (2021)

94

CORRUPTIE PERCEPTIE INDEX-SCORE

(2021)

38

PERSVRIJHEID INDEX

Plaats op ranglijst van 180 landen (2023)

144

**BEVOLKINGS-
GROEI**
(jaarlijks)

1,3%

**MEDIAAN-
LEEFTIJD**

29,5

**BEVOLKING
JONGER DAN
35 JAAR** (2019)

59%

**VRUCHTBAAR-
HEIDSCUFER
(AANTAL
KINDEREN
PER VROUW)**
(2021, HCP)

2.1

**PROJECTIE
BEVOLKINGS-
AANTAL IN 2030**

39.329.985

BEVOLKINGSDICHTHEID
aantal personen per vierkante km

52

AANDEEL BEVOLKING IN STEDEN
(2020)

63,8%

**RANKING HUMAN
DEVELOPMENT
INDEX**
(op 193 landen) (HDI, 2023)

120STE

**IBRAHIM INDEX
OF AFRICAN
GOVERNANCE**
(2020)
(met bestuurperformantie)

10^{DE}

plaats (op 54 landen) 61%
(+5,3% sinds 2010)

**AANDEEL
BEVOLKING MET
ONVOLDOENDE
VOEDSEL**
(2021)

15,6%

**LEVENSV ERWACHTING
BIJ GEBORTE**
(2021, HCP)

76,7

Man: (2021) 75,1 jaar
Vrouw: (2021) 78,5 jaar

KINDERSTERFTE (ONDER 5 JAAR)

op 1000 geboortes (2020)

22,4

MOEDERSTERFTE

op 100.000 geboortes (2021)

72,6

**NATIONAAL INKOMEN
PER CAPITA**
USD

3.204

**BEVOLKING IN
MULTIDIMENSIONALE ARMOEDE**

(MPI 2023)

2.824.000

**PERCENTAGE VAN DE BEVOLKING
ONDER DE NATIONALE INKOMENSGRENS**

(MPI 2023)

4,8%

**BEVOLKING MET INKOMEN ONDER
PPP USD 1,9 / DAG**

(MPI 2023)

1,4%

**PERCENTAGE BEVOLKING IN
MULTIDIMENSIONALE ARMOEDE**

(MPI 2023)

6,4%

**GELETTERDHEID -
PERCENTAGE
VAN DE
BEVOLKING
VAN 15 JAAR
EN OUDER**
(2021)

65,8%

Mannen: (2021) 75,9%
Vrouwen: (2021) 56,1%

EEN NIEUW MODEL VOOR ONTWIKKELING

Marokko fungeert als brug tussen Europa, de Magreb, en Sub Sahara Afrika. Als onderdeel van de wereldwijde trend naar grote regionale knooppunten zet Marokko economische diplomatie in Afrika in om zijn bedrijven groeikansen te bieden. Marokko is momenteel de op één na grootste Afrikaanse investeerder op het continent, na Zuid-Afrika, en de grootste in West-Afrika.⁵ Binnen de Afrikaanse Unie speelt Marokko een regionale leidersrol door te pleiten voor dialoog en overleg op politiek -, economisch - en milieugebied. Terzelfdertijd onderhoudt Marokko nauwe relaties met het Europese continent, onder meer op vlak van internationale samenwerking en migratie. De economische banden met het Europese continent zijn sterk. In 2021 was bijna de helft (49 procent) van de Marokkaanse totale import afkomstig uit de EU, terwijl 59 procent van zijn totale export bestemd was voor de EU.

Kortom, Marokko vormt een spil tussen verschillende volkeren, culturen en tradities. Vlaanderen ziet in de samenwerking met Marokko een kans om een beter inzicht te verkrijgen in de regionale context en de breuklijnen die doorheen de continenten uitdeinen.

EEN INDRUKWEKKEND PARCOURS VAN GROEI EN ONTWIKKELING

Het land kent sinds het eind van vorige eeuw een stabiel ontwikkelingstraject. Verschillende factoren⁶ hebben ertoe bijgedragen dat de gemiddelde koopkracht van Marokkanen sinds 1990 meer dan verdriedubbeld is.⁷ Een betere integratie in de wereldwijde waardeketens heeft de intrede van dynamische industriële sectoren bespoedigd, zoals de auto-, luchtvaart en chemische industrie. Door diversificatie evolueert Marokko geleidelijk aan van een landbouw- naar een diensteneconomie.⁸ Abstractie makend van de economische krimp n.a.v. de pandemie heeft Marokko de afgelopen 20 jaar een constante jaarlijkse economische groei neergezet van maar liefst 3,1 procent.⁹

Deze economische groei heeft een **indrukwekkende sociale vooruitgang** teweeggebracht. De multidimensionale armoede is sterk teruggedrongen van 24,5 procent in 2001 naar 6,4 procent in 2018.¹⁰ Het inschrijvingspercentage voor de basisschool steeg van 67 procent in 1998 tot 99 procent in 2022.¹¹ De afgelopen 20 jaar nam de gemiddelde levensverwachting toe met 7 jaar. Op de Human Development Index evolueerde de score van Marokko van 0,521 in 2000 naar 0,683 in 2021, waardoor het land in de categorie van gemiddelde menselijke ontwikkeling valt.¹²

Het Nieuw Model voor Ontwikkeling wil de strijd aangaan tegen sociale ongelijkheid door het stimuleren van een economische groei die rekening houdt met de bescherming van het leefmilieu.

5 <https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/morocco/>
6 Denk aan macro-economische en sociale stabiliteit, verhoogde investeringen, diversificatie van de economie, en voortgedreven inschakeling in de mondiale waardeketen...
7 Van 2.754 dollar in 1990 naar 9.518 dollar in 2022 (gecorrigeerd naar koopkrachtpariteit)
<https://data.worldbank.org/indicator/NYGDPPCAPPPCD?locations=MA>
8 Nations Unies Maroc, Cadre de coopération pour le développement durable 2023-2027, p. 10
9 Pinto Moreira, Emmanuel. 2019. Morocco's Growth and Employment Prospects: Public Policies to Avoid the Middle-Income Trap. Policy Research Working Paper No. 8769. © World Bank, Washington, DC. <http://hdl.handle.net/10986/31395>
10 LE NOUVEAU MODELE DE DEVELOPPEMENT, Libérer les énergies et restaurer la confiance pour accélérer la marche vers le progrès et la prospérité pour tous, Avril 2021, p. 32
UNDP, 2023 GLOBAL MULTIDIMENSIONAL POVERTY INDEX (MPI), <https://hdr.undp.org/content/2023-global-multidimensional-poverty-index-mpi#>
11 <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.NNR?locations=MA>
12 De Human Development Index (HDI) van de Verenigde Naties meet voornamelijk armoede, analfabetisme, onderwijs en levensverwachting in een bepaald land of gebied.

ECONOMISCHE GROEI MAAR OOK ONGELIJKHEDEN

De transitie naar een hoge-inkomensland is voor veel midden-inkomenslanden een uitdaging. Volgens de Wereldbank volstaat de Marokkaanse economische groei nog niet om arbeidsmarktproblemen aan te pakken, nieuwkomers op de arbeidsmarkt te absorberen en de werkloosheid terug te dringen.¹³ Daardoor loopt de jobcreatie achter op de demografische evoluties.¹⁴ Ondanks een toenemende middenklasse belet een eerder lage gemiddelde koopkracht een voldoende duurzame binnenlandse vraag.

De Gini-index geeft aan dat inkomens ongelijk verdeeld zijn in Marokko. Met een score van 38,5 procent (2020, HCP) behoort Marokko tot het meest ongelijke land in de regio Noord-Afrika.¹⁵ De ongelijkheden oriënteren zich voornamelijk op geslacht (slechts één vrouw op vijf heeft een baan) en de kloof tussen stad en platteland (vier vijfden van de bevolking in armoede woont op het platteland).¹⁶ Deze Gini-index bleef de voorbije drie decennia vrij constant, ondanks gerealiseerde economische groei en sterk dalende armoedecijfers.

RECENTE UITDAGINGEN

Marokko is in hoge mate blootgesteld aan de gevolgen van klimaatverandering, met een gemiddelde temperatuurstijging van 1,7 graden in de afgelopen 50 jaar en een gelijktijdige afname van de jaarlijkse neerslag met 20 procent.¹⁷ Aangezien landbouw de belangrijkste bron van inkomsten is voor het grootste deel van de actieve bevolking (35 procent)¹⁸ legt klimaatopwarming een beslag op de inkomsten van miljoenen Marokkanen.

In een rapport voorspelt de Wereldbank een stagnatie van de armoedecijfers, waarbij de meest kwetsbaren disproportioneel getroffen zullen zijn.¹⁹ De COVID-19 pandemie, in combinatie met de door de Oekraïense oorlog veroorzaakte voedsel- en energiecrisis, droeg bij aan een daling van de levensstandaard van Marokkanen.²⁰ Een ernstige droogte die de binnenlandse productie aantastte²¹ maakte de situatie nijpender. De voedselinflatie steeg van ééncijferige waarden begin 2022 naar meer dan 10 procent in juni 2023 en bereikte een recordhoogte van 20,8 procent in februari 2023.²² Door voedselimport kwam de voedselzekerheid niet in het gedrang, maar het verminderen van landbouwinkomsten dreigt op termijn een verdere plattelandsvlucht aan te zwengelen.²³

Deze opeenvolgende crises illustreren dat klimaatverandering een onmiskenbare en rechtstreekse impact heeft op de sociaaleconomische groei van Marokko.

EEN NIEUW MODEL VOOR ONTWIKKELING ALS REALISTISCHE WEG VOORUIT

In reactie op de gevolgen van de coronapandemie en de actuele uitdagingen hebben de autoriteiten een aantal transformaties in gang gezet. In mei 2021 lanceerde Marokko een Nieuw Ontwikkelingsmodel.²⁴ Deze visie omvat een reeks hervormingen om het sociaaleconomische klimaat te verbeteren, de economische groei te versnellen en een meer inclusief ontwikkelingsmodel na te streven.

DE DOELSTELLINGEN VOOR 2035 ZIJN VERVAT IN EEN VIJFTIENAL INDICATOREN DIE NAUW ZIJN GELINKT AAN DE VASTGESTELDE ONTWIKKELINGSBEHOEFTE.

DE BELANGRIJKSTE HEFBOMEN HEBBEN BETREKKING OP VIER ASSEN:

1. Het verbeteren van de competitiviteit van de Marokkaanse economie
2. Het ontwikkelen van menselijk kapitaal
3. De strijd tegen ongelijkheid en voor sociale inclusie
4. Weerbare regio's om de principes van duurzaamheid van hulpbronnen en veerkracht tegen de gevolgen van klimaatverandering te verankeren

De doelstellingen uit het Nieuwe Model voor Ontwikkeling zijn bepalend bij de uitvoering van deze strategienota.

13 Pinto Moreira, Emmanuel. 2019. Morocco's Growth and Employment Prospects: Public Policies to Avoid the Middle-Income Trap. Policy Research Working Paper; No. 8769. © World Bank, Washington, DC. <http://hdl.handle.net/10986/31395>

14 Terwijl de arbeidsbevolking jaarlijks met 230.000 aangroeit, wordt op jaarbasis gemiddeld 129.000 banen gecreëerd
Bron: OECD, Examen multidimensionnel du Maroc, VOLUME 2. ANALYSE APPROFONDIE ET RECOMMANDATIONS, 2018, p. 23

15 <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/gini-coefficient-by-country>

16 OECD, Examen multidimensionnel du Maroc, VOLUME 2. ANALYSE APPROFONDIE ET RECOMMANDATIONS, 2018, p. 28

17 <https://www.iea.org/reports/climate-resilience-for-energy-transition-in-morocco>

18 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?locations=MA>

19 https://databankfiles.worldbank.org/public/ddpext/download/poverty/987B9C90-CB9F-4D93-AE8C-750588BF00QA/current/Global_POVEQ_MAR.pdf

20 HCP: Evolution des inégalités sociales dans un contexte marqué par les effets de la COVID-19 et de la hausse des prix; <https://www.hcp.ma/file/234983/>

21 Volgens rapportering door FAO kende de nationale graanproductie een daling van 6,3 miljoen ton tussen 2019 en 2021 naar 3,3 miljoen ton in 2022, grotendeels als gevolg van de droogte.

22 FAO, Crop prospects and quarterly global report food situation, July 2023; <https://www.fao.org/3/cc6806en/cc6806en.pdf>

23 CARE Morocco; Drought Assessment Report, december 2022; <https://reliefweb.int/report/morocco/morocco-drought-assessment-report-december-2022>

24 LE NOUVEAU MODELE DE DEVELOPPEMENT, Libérer les énergies et restaurer la confiance pour accélérer la marche vers le progrès et la prospérité pour tous, Avril 2021

STRATEGISCH KADER: WE ONTLUIKEN HET POTENTIEEL VAN DE GROENE ECONOMIE

VOORSTELLING VAN DE DOELSTELLINGEN

Dit hoofdstuk beschrijft de doelstellingen die het Vlaams-Marokkaans partnerschap de komende 5 jaar zal nastreven om bij te dragen tot de Duurzame Ontwikkelingsdoelen. Na de schematische voorstelling van de doelstellingskader (hieronder) volgt een overzicht van de actuele uitdagingen en de bijdrage van Vlaanderen op elk van de respectievelijke doelstellingen en kernwaarden.

Algemene doelstelling	Het versterken van de transitie naar een groene economie als motor van inclusieve en duurzame ontwikkeling in Marokko		
	8 EERLIJK WERK EN ECONOMISCHE GROEI Stimuleren van groene jobs en groen ondernemerschap		
Doelstellingen	De aanpassing aan en veerkracht tegen klimaatverandering versterken, met inbegrip van droogte en waterschaarste	Het bevorderen van duurzaam afvalbeheer en de circulaire economie	Hernieuwbare energie ontwikkelen & energie-efficiëntie en decarbonisatie bevorderen
SDG	6 SCHOON DRINKWATER GOEDE SANITAIRE VOORZIENINGEN	12 DUURZAAM VERBRUCHEN	11 DUURZAAM EN BETAALBARE ENERGIE
	13 KLIMAATACTIE	ADAPTATIE	ADAPTATIE EN MITIGATIE
Kernwaarden	Goed bestuur Respect voor gelijke kansen voor mannen, vrouwen en jongeren Respect voor mensenrechten		

ALGEMENE DOELSTELLING:

HET VERSTERKEN VAN DE TRANSITIE NAAR EEN GROENE ECONOMIE ALS MOTOR VAN INCLUSIEVE EN DUURZAME ONTWIKKELING IN MAROKKO

Het eerste landenprogramma focust op de overkoepelende doelstellingen van het Nieuw Model van Ontwikkeling (NMO), met name het

verminderen van de socio-economische ongelijkheid en het realiseren van duurzame ontwikkeling in Marokko. Het partnerschap beschouwt de realisatie van de groene economie daarbij als een krachtig instrument. De overgang naar een groene economie heeft immers de potentie om snel en effectief economische groei en armoedebestrijding op een ongekende schaal te realiseren,²⁵ onder meer dankzij groene tewerkstelling.

²⁵ Nourhane Houssam, Dalia M. Ibrahim, Sanhita Sucharita, Khadiga M. El-Aasar, Rehab R. Esily, Narayan Sethi, Assessing the role of green economy on sustainable development in developing countries, Heliyon, Volume 9, Issue 6, 2023(<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844023045140>)

De Marokkaanse Nationale Strategie voor Duurzame Ontwikkeling (NSDO) is richtinggevend bij het nastreven van deze doelstellingen. Deze strategie legt de basis voor een groene en inclusieve economie in Marokko tegen 2030 (en ook in lijn met het strategisch herzieningsproject/horizon 2035).

De impactindicatoren zijn dan ook afgeleid uit zowel het Nieuw Model voor Ontwikkeling (2035) als de Nationale Strategie voor Duurzame Ontwikkeling (2030). Aangezien voorliggende strategienota afloopt in 2028, zal deze vooral inspelen op het traject naar de realisatie van de doelstellingen. De impactindicatoren zijn opgenomen in het laatste hoofdstuk van de strategienota.

LOKALE GROENE JOBS IN HET HART VAN DE GROENE ECONOMIE

Veel centrale beleidsambities, zoals het Nieuw Model voor Ontwikkeling, scharen zich resoluut achter het koolstofvrij maken van het land, de groene transitie en de bevordering van een veerkrachtige economie die de hulpbronnen beschermt. Bij dit streven is een belangrijke rol weggelegd voor **groene jobs**.

Marokko **tekent een lage werkzaamheidsgraad op** (39 procent in 2022)²⁶. Dit cijfer weerspiegelt de moeilijkheden die jongeren, vrouwen en universitair afgestudeerden ondervinden bij de integratie op de arbeidsmarkt. De jeugdwerkloosheid bedraagt 33,6 procent (juli 2023)²⁷; en slechts één op vijf vrouw is tewerkgesteld.²⁸ De Arab Survey bemerkt binnen deze specifieke groepen een impact op de intenties om te migreren. Zo is de overweging om te migreren vastgesteld bij 47 procent van de jongeren (leeftijd 18-29 jaar) en bij 40 procent van de hooggeschoolden – daar waar de cijfers bij andere leeftijdsgroepen en opleidingsniveaus lager ligt.²⁹

Het Nieuw Model voor Ontwikkeling voorziet dat migratie vanuit sub-Sahara Afrika zal worden aangezwengeld, onder meer door klimaatverandering en demografische groei. Daarnaast verwacht men dat de toenemende vergrijzing in Europa de vraag naar arbeidsmigratie zal doen toenemen. Geconfronteerd met deze dynamiek onderscheidt

het Koninkrijk een dubbele uitdaging: het beheersen van migratiestromen en het behouden van Marokkaanse vaardigheden en talenten.³⁰

Het stimuleren van groene jobs kan bijdragen tot het helpen verlichten van deze uitdaging.

Het biedt op verschillende manieren kansen aan jongeren, bijvoorbeeld doordat ze een stabiele vorm van inkomsten genereren. Zo kunnen zij een perspectief bieden aan talloze gezinnen en bijdragen tot de economische groei van het land. Ze dragen bovendien bij tot de beschikbaarheid van klimaat- en milieuvriendelijke producten en diensten. Groene tewerkstelling is het voorbeeld bij uitstek om de sociale, economische en ecologische dimensies van duurzame ontwikkeling gelijktijdig aan te pakken.

Vlaanderen wil ertoe bijdragen dat het enorme demografisch potentieel van het land (59 procent van de bevolking is jonger dan 35 jaar) kan worden ingezet voor duurzame ontwikkeling. De voorliggende strategie leent zich uitstekend tot de creatie van groene jobs in de drie centrale doelstellingen.

DOELSTELLING 1:

DE AANPASSING AAN EN VEERKRACHT TEGEN KLIMAATVERANDERING VERSTERKEN, MET INBEGRIJF VAN DROOGTE EN WATERSCHAARSTE

1. CONTEXT

Regelmatige en terugkerende droogteperiodes, een stijgende vraag naar water en vervuiling van zoetwater bedreigen de waterzekerheid in Marokko. Het land bevindt zich momenteel ver onder de internationale waterarmoedegrens van 1000 kubieke meter per capita. De voorbije 60 jaar daalde de jaarlijkse beschikbaarheid van drinkwater per inwoner van 2.560 naar

Het programma SEED zet in op opleidingstrajecten en capaciteitsversterking van startende of groeiende bedrijven in de groene economie.

606 kubieke meter. Louter op basis van demografische projecties zal deze jaarlijkse beschikbaarheid binnen enkele jaren verder afnemen naar 500 kubieke meter per inwoner.³¹ Bijkomend voorspellen klimaatdeskundigen een temperatuurstijging van 1 à 1,4 graden Celsius in de winter en 2 graden Celsius in de zomer, en een afname van de regenval van 10 tot 20 procent tegen 2050. Hierdoor zal de beschikbaarheid van zoetwater in de toekomst nog verder onder druk staan.

Gegeven dat 80 procent van de inkomsten op het platteland afkomstig zijn van landbouwactiviteiten³² kan waterschaarste de economische groei van het land ernstig verstoren. Om de impact van droogte op de Marokkaanse economie in beeld te brengen, volstaat het te verwijzen naar de zomers van 2022 en 2023, waarin Marokko afrekende met de meest ernstige droogte van de afgelopen 40 jaar.³³ Deze droogte leidde er mee tot dat de economische groei in 2022 (1,3 procent) veel lager was dan in 2021 (7,9 procent).³⁴

De recente klimatologische omstandigheden tonen aan dat een duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen, in dit geval water, hand in hand gaat met economische groei. Maar ook

heel wat sociale factoren hangen samen met de waterbeschikbaarheid: water is essentieel voor een goede gezondheid, die nauw samenhangt met voldoende gezonde voedselopname en een goede hygiëne. In rurale gebieden teert de tijd voor het halen van water in op de mogelijkheid van vrouwen om zich economisch te ontplooien. Kortom, de beschikbaarheid van water is een essentiële voorwaarde voor ontwikkeling.

2. BELEIDSPANNEN

Zich bewust van de toenemende uitdagingen in de watersector heeft Koning Mohammed VI een drieledige routekaart opgesteld. Aan vraagzijde kijkt hij naar innovaties en nieuwe technologieën op het gebied van waterbesparing, met bijzondere aandacht voor het rationele gebruik van grondwater. Het Nationaal programma voor drinkwatervoorziening en irrigatie (PNAEPI) 2020-2027 ter waarde van MAD 143 miljard (13 miljard euro) voorziet ook maatregelen om het aanbod van water te verhogen, zoals het bouwen van nieuwe dammen, het ontzilten van zeewater, het hergebruik van afvalwater, de drinkwatervoorziening, de watervoorziening die nodig is voor de ontwikkeling van duurzame landbouw, het behoud van ecosystemen en de strijd tegen vervuiling.³⁵

26 <https://tradingeconomics.com/country-list/employment-rate>

27 <https://tradingeconomics.com/morocco/youth-unemployment-rate>

28 <https://www.morocoworldnews.com/2023/02/354016/women-in-morocco-still-3-times-less-likely-to-enter-labor-force>

29 Arab Barometer, "Arab Barometer VII: Morocco Country Report," Januari 2023, p. 26 https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/ABVII_Morocco_Report-ENG.pdf

30 LE NOUVEAU MODELE DE DEVELOPPEMENT. Libérer les énergies et restaurer la confiance pour accélérer, p. 45

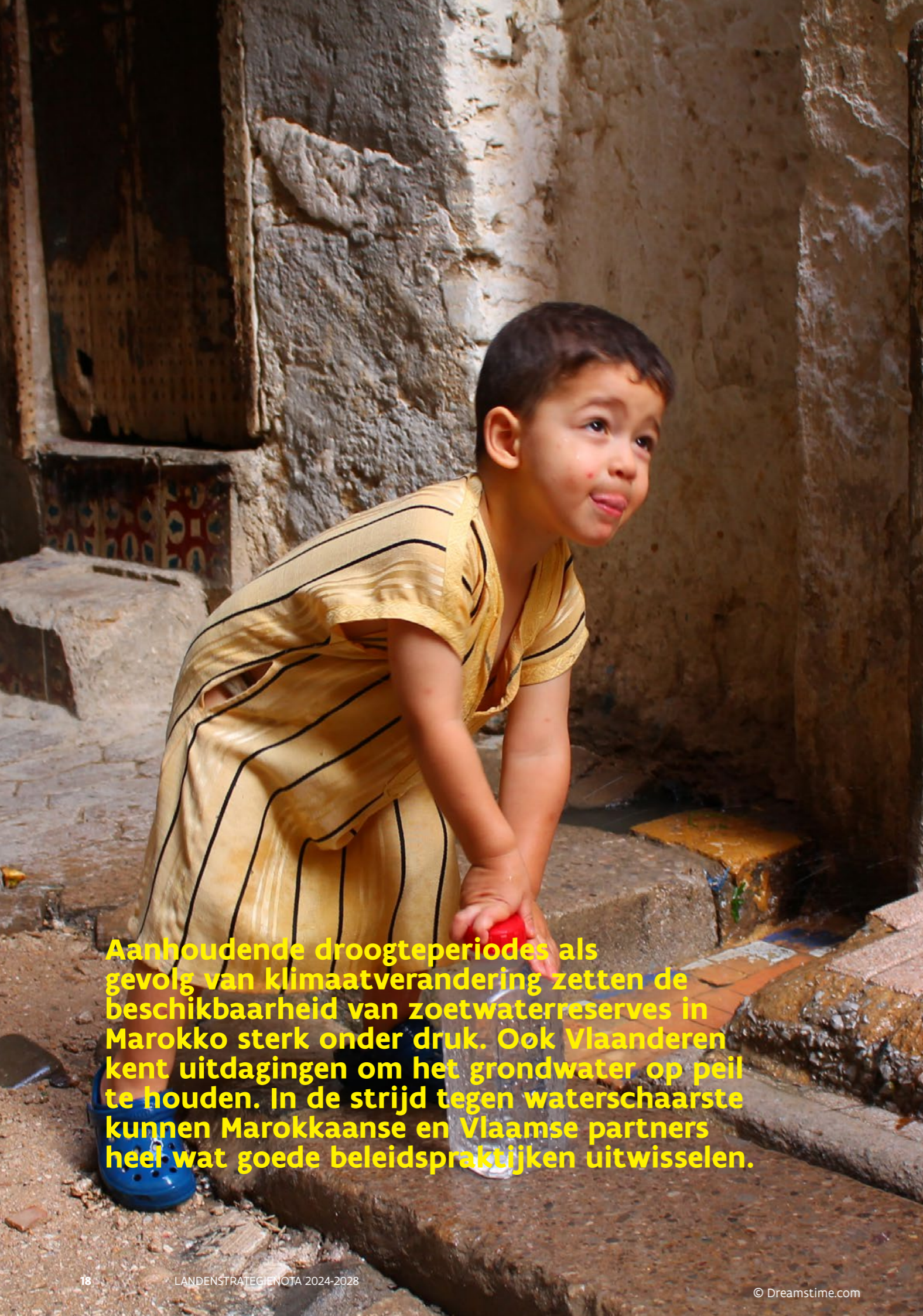
31 Ministère de l'Équipement et de l'Eau <http://www.equipement.gov.ma/Actualites/Pages/Actualites.aspx?IdNews=3707>

32 <https://www.ifad.org/en/web/operations/w/country/morocco>

33 Om de verwoestende effecten van de droogte binnen de perken te houden, deblokkeerde de regering half februari 2022 een hulpprogramma voor de landbouwsector ter waarde van bijna een miljard euro.

34 <https://www.banquemondiale.org/fr/news/press-release/2022/07/20/moroccan-economy-slows-in-wake-of-drought-and-commodity-price-rises>

35 <https://www.morocoworldnews.com/2023/05/355370/moroccos-king-mohammed-vi-allocates-14-3-billion-to-water-security-program>

Aanhoudende droogteperiodes als gevolg van klimaatverandering zetten de beschikbaarheid van zoetwaterreserves in Marokko sterk onder druk. Ook Vlaanderen kent uitdagingen om het grondwater op peil te houden. In de strijd tegen waterschaarste kunnen Marokkaanse en Vlaamse partners heel wat goede beleidspraktijken uitwisselen.

Het duurzaam beheer van water valt onder het beheer van verschillende ministeries, waaronder het Ministerie van Openbare Werken en Water, het Ministerie van Landbouw, Zeevisserij, Plattelandsontwikkeling en Water en Bossen en het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Volgens een analyse van het Partnership for Action on Green Economy (PAGE) hinderen vier verschillende structurele beleidsuitdagingen de vele inspanningen op het gebied van de strijd tegen waterschaarste:

1. lage efficiëntie van watergebruik (waterverliezen in irrigatiesystemen en stedelijke waterdistributienetwerken);
2. overexploitatie van grondwater; (zo zou 90 procent van de grondwaterboringen niet toegelaten zijn)
3. gebrek aan standaardisatie en stimulansen voor het gebruik van geschikte waterbesparende technologieën (leidingen, sanitaire voorzieningen, enz.);
4. ontoereikende prijsstelling voor water (gebrek aan economische prikkels voor een rationeler gebruik van drinkwater).³⁶

3. BIJDRAGE VAN VLAANDEREN

Vlaanderen staat hoog op de lijst van Europese regio's met verhoogd risico op waterschaarste en droogte. En dat heeft verschillende oorzaken.³⁷ Dit komt door een combinatie van een hoge bevolkingsdichtheid en een relatief beperkte aanwezigheid van oppervlakte- en grondwater. De klimaatverandering brengt het bestaande, fragiele evenwicht uit balans. Om waterschaarste en droogte aan te pakken, riep de Vlaamse Regering de Blue Deal in het leven. De Blue Deal is een ambitieus programma ter waarde van een half miljard euro dat via tal van acties de strijd tegen waterschaarste en droogte op het terrein aangaat.

Het plan bestaat uit 70 punten en zet in op zes sporen:

1. Openbare besturen geven het goede voorbeeld en zorgen voor gepaste regelgeving
2. Circulair watergebruik wordt de regel
3. Landbouw en natuur worden deel van de oplossing
4. Particulieren sensibiliseren en stimuleren we om te ontharden
5. De bevoorradingszekerheid wordt verhoogd
6. Samen investeren we in innovatie om ons watersysteem slimmer, robuuster en duurzamer te maken

Aandacht gaat uit naar het herstel van gebieden die van nature water vasthouden: veengebieden, broekbossen, vallei- en moerasgebieden en vochtige graslanden. Dat moet er niet alleen toe leiden dat water uit de kraan blijft stromen, maar ook dat de natuur niet uitdroogt en landbouw en industrie water kunnen blijven onttrekken.

Het partnerschap op vlak van klimaatadaptatie en de strijd tegen waterschaarste kan verschillende vormen aannemen (niet-exhaustief):

- Interinstitutionele samenwerking: uitwisseling van goede beleidspraktijken, expertise en technische assistentie tussen betrokken overheidsdiensten
- Onderzoek om nieuwe technologieën te ontwikkelen
- Pilotprojecten die op zeer concrete wijze direct inspelen op het beïnvloeden van vraag en aanbod van water
- Het stimuleren van ondernemerschap om via een marktgericht aanbod de toegang tot relevante technologieën te realiseren
- Gezamenlijke wereldwijde pleitbezorging voor een mondiale 'blue deal'

³⁶ PAGE, RAPPORT DE CADRAGE DE LA POLITIQUE D'ÉCONOMIE VERTE ET INCLUSIVE AU MAROC: Opportunités et options pour la réforme des politiques sectorielles et macroéconomiques et la collecte de fonds pour soutenir une relance inclusive et verte post COVID-19

³⁷ Veel mensen die op een kleine oppervlakte wonen én waterintensieve sectoren in de landbouw en industrie leiden tot een groot watergebruik. Als het vandaag regent dan loopt het meeste water de riolering in en verdwijnt het richting zee. De vele verharding in bebouwde gebieden helpt niet om de watervoorraden aan te vullen. Integendeel, het zorgt er net voor dat het regenwater wegstroomt via riolen en grachten en te weinig in de bodem dringt. Ook grachten en drainageleidingen werken een snelle waterafvoer in de hand. Bovendien zorgt klimaatverandering voor langere perioden van droogte, afgewisseld met hevige regenbuien. Ook dat hemelwater kunnen we onvoldoende opvangen en vasthouden. Dit maakt ons kwetsbaar voor waterschaarste en droogte. Bron: <https://bluedeal.integraalwaterbeleid.be/>

DOELSTELLING 2:

HET BEVORDEREN VAN DUURZAAM AFVALBEHEER EN DE CIRCULAIRE ECONOMIE

1. CONTEXT

Marokko kent een aanzienlijke groei van de bevolking en de economie, wat zich vertaalt in een stijgend volume aan afvalstoffen. Op dit moment bedraagt de geproduceerde hoeveelheid van afval zo'n 26 megaton, te onderscheiden in drie grote stromen: huishoudelijk afval (28 procent), industrieel afval (20 procent) en bouwafval (52 procent). De verwachte hoeveelheid afvalproductie zal tegen 2030 naar schatting met 45 procent uitbreiden.

Afval herbergt een enorm potentieel voor valorisatie, naargelang het type:

- Energetische recuperatie: met de in het afval aanwezige energie produceert men elektriciteit of warmte
- Recuperatie van materialen: afval is een secundaire bron van grondstoffen
- Organische recuperatie: organisch afval wordt omgezet in voedingsstoffen of bemesting voor de landbouw.

De nationale productie van afval is sterk regionaal geconcentreerd: de helft komt uit twee regio's.³⁸ De vijf grootste afvalproducerende regio's staan in voor 80 procent van de productie.³⁹

De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het beheer en de inzameling van huishoudelijk en soortgelijk afval, die zich vooral beroepen op storting van het afval. Dit is echter geen duurzame oplossing, gezien de milieueffecten (risico op verontreiniging van de bodem, lucht- en watervoorraden en uitstoot van broeikasgassen) de ruimtelijke beperkingen (stortplaats gaat ten koste van productieve landbouwgrond) en de maatschappelijke uitdagingen (levenskwaliteit en weerstand van de omwonenden). De stortplaatsen beschikken niet altijd over sorteercentra om de verschillende materialen een tweede leven te geven. Hierdoor kan momenteel slechts 8 à 10 procent van het huishoudelijk afval gevaloriseerd worden. Bovendien staat

de terugwinning van landbouwafval nog in de kinderschoenen. Gezien het belang van de landbouw voor het BBP van Marokko, gaat het om aanzienlijke hoeveelheden.

Ondanks grote inspanningen op het gebied van gecontroleerd storten (63 procent van het afval), vertoont het beheer tekortkomingen op het gebied van sortering, recycling en terugwinning. Een aantal factoren verhindert voorlopig volledige recycling:

- Stortplaatsen hebben niet altijd sorteercentra om de verschillende materialen een tweede leven te geven.
- De informele sector⁴⁰ belemmert het potentieel van de belangrijkste groene afvalstromen.⁴¹
- Het draagvlak voor gescheiden afvalverzameling op niveau van huishoudens is momenteel onderbenut.
- Lage belastingprikkel belemmeren de ontwikkeling van de industrie en de introductie van nieuwe spelers die gespecialiseerd zijn in afvalverwerking. De Wereldbank wijst op onvoldoende kosteneffectiviteit van de diensten en twijfelachtige financiële duurzaamheid van de sector op de lange termijn.⁴²
- De huidige regelgeving bevordert niet de ontwikkeling van een afvalterugwinningindustrie, met name artikel 5 van Wet 28-00 inzake afvalbeheer en -verwijdering (die momenteel gewijzigd wordt).
- Tot slot stuiten de verschillende afvalbeheer- en terugwinningprojecten in Marokko op problemen met de technische capaciteit en middelen van de lokale autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor afvalbeheer.

2. BELEIDSPANNEN

Het Koninkrijk beschouwt de afvalsector als een belangrijke prioriteit, gezien de effecten ervan op de gezondheid en het welzijn van burgers, het milieu, het imago van het land, het creëren van economische kansen en het optimaliseren van de budgetten van lokale overheden.

38 1. Casablanca-Settat, 2. Tanger-Tétouan-Hoceima

39 1. Casablanca-Settat, 2. Tanger-Tétouan-Hoceima, 3. Rabat-Salé-Kenitra, 4. Marrakech-Safi, 5. Fès-Meknès

40 Deze informele opruimers verkopen de teruggewonnen recyclebare materialen aan tussenpersonen, die ze transporteren naar recyclingbedrijven. De formalisering van deze activiteit zou het winstgevender kunnen maken door het aantal tussenpersonen in deze sector te verminderen en door de recyclage te industrialiseren.

41 <https://ps.boell.org/en/2020/09/29/moroccos-plastic-plague-formal-system-informal-connections>

42 <https://documents.worldbank.org/curated/en/328331642545458656/pdf/Morocco-Municipal-Solid-Waste-Sector-Development-Policy-Loans-1-4.pdf>

Het versterken van een circulaire economie biedt de Marokkaanse samenleving enorm potentieel wat betreft het versterken van jobcreatie en volksgezondheid, de recuperatie van kostbare grondstoffen en energie en het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen.

© Aziz Rimi Dreamstime.com

Om de energie- en materiaal terugwinning van afval te versnellen, heeft het Ministerie van Milieu in 2018 een Nationale Strategie voor Afvalvalorisatie (SNVD) ingevoerd, die tot doel heeft om tegen 2030 een percentage te bereiken van 50 procent voor recyclage, energierugwinning en de organische fractie en 25 procent voor recyclage van industrieel afval.

Het ministerie van Milieu actualiseert het wetgevingskader inzake afval, in het bijzonder Wet 28-00, met als doel de vermindering van afval aan de bron; het invoeren van een selectief afvalinzamelingsstelsel; het voorzien van technologieën voor afvalvalorisatie; de markt voor gerecyclede producten open te stellen; het inbedden van het principe van producentenverantwoordelijkheid en het milieuvriendelijke beheer van gevaarlijk afval.

3. BIJDRAGE VAN VLAANDEREN

In Vlaanderen zorgt het agentschap OVAM voor het beleidskader dat de Vlaamse bedrijven en de Vlaming stimuleert om materiaal- en bodembewust te produceren en consumeren. De circulaire economie loopt als rode draad doorheen deze thema's.

Vlaanderen is momenteel koploper op het gebied van afvalbeheer in Europa. Het heeft het hoogste percentage afvalophaling in Europa, waarbij het huishoudelijk afval dat in de regio wordt geproduceerd, wordt hergebruikt, gerecycled of gecomposteerd, en het heeft met succes de afvalproductie gestabiliseerd. Door een uitgebreid regionaal beleid dat sterk wordt gecoördineerd met lokale programma's, is het afvalbeheer gedecentraliseerd, efficiënt en zeer effectief gebleven.

De Vlaamse Regering wil van Vlaanderen een circulaire koploper maken in Europa. Dat wil ze doen door in circulaire innovatie te investeren, de materiaalvoetafdruk te ontkoppelen van de economische groei en de voetafdruk met 30 procent te verminderen (ten opzichte van 2010) tegen 2030. Vlaanderen investeert in het ambitieus partnerschap 'Vlaanderen Circulair', waar partners uit financiële wereld, social profit, onderzoeksinstituten, bedrijfsleven en overheden écht werk maken van die circulaire transitie.⁴³

Naast het publieke agentschap OVAM boogt Vlaanderen op een netwerk aan onderzoeksinstituten en ondernemingen die hoogtechnologische oplossingen aanreiken voor zeer specifieke afvalstromen.

De bijdrage van Vlaanderen tot de circulaire economie in Marokko kan op verschillende aspecten inspelen (niet-exhaustief):

- Het helpen bijdragen tot een sluitend wetgevend kader dat de nodige randvoorwaarden schept om recyclage, hergebruik en valorisatie te stimuleren
- Het voorzien van technische assistentie aan de betrokken Marokkaanse ministeries, al of niet gefocust op een cruciale deelcomponent of een bepaalde afvalstroom
- Capaciteitsopbouw via opleidingen. Zo leidt het 'Circular Ambassador Program' trainers op die daarna in staat zijn om kennis, tools en vaardigheden te delen die de overgang naar een circulaire economie mogelijk maken en versnellen.
- Het financieren van pilootprojecten in één of meer regio's
- Het bijdragen tot sectorfondsen, in samenwerking met andere donoren of een multilaterale speler (zoals Wereldbank)

- Het faciliteren van innovatie en ontwikkeling door het bevorderen van samenwerking met gespecialiseerde Vlaamse actoren
- Het versterken van een gunstige attitude van Marokkaanse actoren ten aanzien van duurzame consumptie, productie en valorisatie via sensibilisatie of versterking van capaciteit van stakeholders
- Het ondersteunen van en bijdragen aan het gebruik van ecologisch betrouwbare producten bestaande uit voor mens en milieu veilige chemicaliën die het geproduceerde afval minder gevaarlijk maken.

DOELSTELLING 3:

HERNIEUWBARE ENERGIE ONTWIKKELEN & ENERGIE-EFFICIËNTIE EN DECARBONISATIE BEVORDEREN

1. CONTEXT

Het energiebeleid heeft altijd centraal gestaan in het publieke debat in Marokko, enerzijds vanwege het belang ervan voor de sociaaleconomische ontwikkeling en anderzijds vanwege het vrijwel ontbreken van binnenlandse fossiele bronnen. De binnenlandse vraag naar energie kent een voortdurende groei, door de groei van nieuwe industrieën, de demografische groei, de algemene ontwikkeling van de economie en de stijgende levensstandaard van de huishoudens.

Met de strategie van 2009 heeft Marokko een duurzame transitie ingezet die het Koninkrijk op een traject zet dat aanzienlijke economische, sociale en milieuvoordelen oplevert. De ambitie van deze strategie is om het aandeel hernieuwbare energie in de geïnstalleerde capaciteit te verhogen tot 42 procent in 2020, meer dan 52 procent tegen 2030.

In 2022 bedroeg het aandeel van hernieuwbare energie in de totale geïnstalleerde capaciteit 38,4 procent, ofwel 3950 MW aan geïnstalleerde hernieuwbare energiecapaciteit. Grote publieke investeringen in opslagtechnologieën zijn er op gericht om de grote kloof tussen de geïnstalleerde capaciteit en de eigenlijk opgewekte elektriciteit (elektriciteitscentrales draaien momenteel op 30-50 procent van hun capaciteit) te dichten.

Het grootste deel van deze hernieuwbare capaciteit is afkomstig van waterkracht (45 procent), gevolgd door windenergie (37,4 procent) en zonne-energie (20 procent). Met zijn enorme potentieel aan wind- en zonne-energie wil Marokko zich ook

positioneren in de markt voor groene waterstof, met het potentieel om meer dan 4 procent van de wereldmarkt te veroveren.

Energie is onmisbaar om ontwikkeling te realiseren. De beschikbaarheid van elektriciteit is een randvoorwaarde om industrie, ziekenhuizen en scholen operationeel te houden. De sector heeft een sterke groei doorgemaakt wat betreft de toegang tot elektriciteit voor de bevolking. Momenteel heeft 99 procent van de bevolking toegang tot energie. Het vermogen in rurale gebieden is vaak beperkt tot huishoudelijk verbruik (koelkast, verlichting,...). Een versterkte elektrificatie op het platteland heeft daarom nog een enorm potentieel voor de ontwikkeling, de creatie van jobs en het dichten van de kloof tussen arm en rijk.

2. BELEIDSPANNEN

Zich bewust van de uitdagingen op vlak van energie-bevoorrading en klimaat, koos het Marokkaanse beleid resoluut voor hernieuwbare energie, energie-efficiëntie, regionale energie-integratie en decarbonisatie.

De belangrijkste strategische kaders voor het beleid zijn: de energiestrategie voor 2030, het nieuwe ontwikkelingsmodel (NMD) en de nationale koolstofarme strategie voor 2050. Daarnaast heeft Marokko in 2021 zijn geactualiseerde Nationally Determined Contribution (NDC) bekendgemaakt, met als doel de CO₂-uitstoot met 45,5 procent te verminderen, waaruit blijkt dat het Koninkrijk zich sterk inzet voor de Overeenkomst van Parijs.

Marokko werkt momenteel ook aan de implementatie van een "Marokkaans Aanbod" dat de hele waardeketen van de groene waterstofsector omvat, om de kosten te optimaliseren en een grote sociaaleconomische impact te hebben. Naast het regelgevende en institutionele kader moet dit "Marokkaans aanbod" ook een masterplan voor de nodige infrastructuur omvatten.

Om de inzet van hernieuwbare energie op grote schaal te versnellen, zijn er tenslotte nieuwe programma's en initiatieven gelanceerd, waaronder industriële decarbonisatie, de ontwikkeling van biomassa, maritieme energie en offshore windenergie, evenals de ontziltiging van

⁴³ <https://vlaanderen-circulair.be/nl/onze-aanpak/wat-en-waarom>

zeewater op basis van hernieuwbare energieën.

Het ambitieuze beleid heeft duidelijk vruchten opgeleverd. De grootste openstaande werven zijn:

- **Verdere reductie van de afhankelijkheid van niet-hernieuwbare bronnen.** Momenteel is Marokko voor 80 procent afhankelijk van deze bronnen.⁴⁴ In context van stijgende prijzen voor fossiele brandstoffen blijft dit wegen op de koopkracht van gezinnen en de competitiviteit van de bedrijven.
- **Hervorming van de elektriciteitsmarkt.** Marokko voorzag een reeks wet- en regelgevingshervormingen om de particuliere productie van hernieuwbare energie aan te moedigen, het bedrijfsklimaat te verbeteren, de transparantie verder te vergroten, de toegang tot informatie over investeringsmogelijkheden te vergemakkelijken, de vergunningsprocedures te verbeteren en het ontstaan van een nationaal ecosysteem voor hernieuwbare energietechnologieën te versnellen.⁴⁵

3. BIJDRAGE VAN VLAANDEREN

Vlaanderen kent eveneens enorme energie-uitdagingen. Nog 90 procent van het energieverbruik is nog gebaseerd op fossiele of nucleaire brandstoffen. In Europese context loopt Vlaanderen in de top 3 op vlak van zonne-energie (788,45 Watt per inwoner) en in de top 5 op vlak van windenergie (263,26 Watt per inwoner).⁴⁶ Vlaanderen is momenteel een belangrijk Europees knooppunt voor energie, zij het voor elektriciteit, vloeibaar gas of waterstof.

Vlaanderen boogt op een bruisend netwerk van onderzoekinstellingen en ondernemingen op vlak van duurzame ontwikkeling:

- EnergyVille is een samenwerking tussen Vlaamse onderzoekspartners KU Leuven, VITO, IMEC en UHasselt voor onderzoek naar duurzame energie en intelligente energiesystemen.
- Flux50 faciliteert sectoroverschrijdende samenwerking tussen energie-, IT- en bouwbedrijven om het concurrentievermogen van de Vlaamse slimme energie-industrie te versterken in de overgang naar koolstofarme systemen.

De Vlaamse internationale samenwerking wil complementair werken op de andere internationale samenwerkingsprojecten die momenteel worden uitgevoerd door de andere partners van Marokko (donoren, technische agentschappen, multilaterale financieringsbanken) en zal eerder inzetten op het helpen ontplooiën van kleinere, decentrale energiesystemen of energieopslagsystemen. In lijn met het principe uit Agenda 2030 om niemand achter te laten, focust Vlaanderen op gebieden die op vlak van toegang tot elektriciteit een achterstand hebben in te halen.

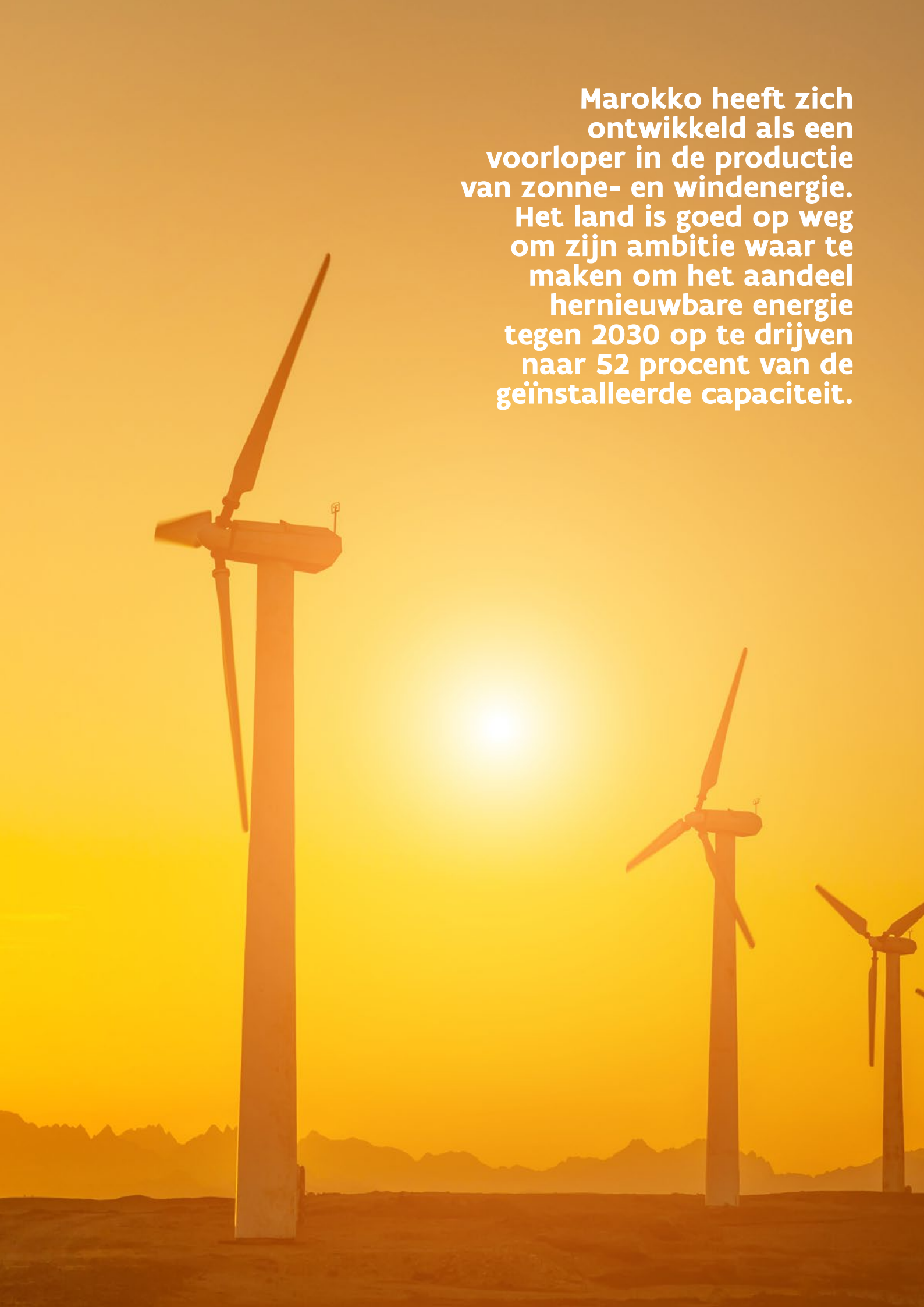
De samenwerking concretiseert zich op verschillende pistes (non-exhaustief):

- Samenwerking tussen hoogtechnologische Marokkaanse en Vlaamse instellingen, conform de huidige samenwerking tussen VITO en MASEN, op niches die potentieel transformatief zijn voor de rurale elektrificatie
- Versterking van de private sector actief in de energiesector, met oog op de creatie van groene jobs
- Stimuleren van onderzoekscapaciteit om het pad te effenen naar belangrijke technologische doorbraken
- Opzetten van pilootprojecten in de energiesector die onlosmakelijk zijn verbonden aan rurale elektrificatie of de ontwikkeling van groene jobs
- Het integreren van de energiedimensie in overige projecten
- Innovatie en ontwikkeling vergemakkelijken door samenwerking met gespecialiseerde Vlaamse spelers te bevorderen
- Capaciteitsopbouw, nieuwe technologieën introduceren, pilootprojecten financieren

⁴⁴ De Marokkaanse overheid drukt zijn ambities voor hernieuwbare energie uit in termen van geïnstalleerde capaciteit. Het percentage in de eigenlijke productie ligt lager, omdat installaties niet op hun maximale capaciteit draaien.

⁴⁵ met name Wet 40-19 tot wijziging en aanvulling van Wet 13-09 inzake hernieuwbare energie en Wet 82-21 inzake zelfopwekking van elektriciteit.

⁴⁶ Energiekaart | Vlaanderen.be

Marokko heeft zich ontwikkeld als een voorloper in de productie van zonne- en windenergie. Het land is goed op weg om zijn ambitie waar te maken om het aandeel hernieuwbare energie tegen 2030 op te drijven naar 52 procent van de geïnstalleerde capaciteit.

AANDACHT VOOR KLIMAATVERANDERING

Een gemeenschappelijke trigger van uitdagingen of van opportuniteiten voor het land schuilt in de **klimaatverandering**. Marokko is zeer kwetsbaar voor de gevolgen van klimaatverandering. De klimaatverandering heeft gevolgen voor de economie, die zwaar is getroffen door jaren van terugkerende droogte. De 3500 km lange kustlijn, waarop 80 procent van de industriële infrastructuur en 70 procent van de bevolking is gebaseerd, is kwetsbaar voor de risico's van een stijgende zeespiegel en slinkende watervoorraden. De impact van klimaatverandering maakt het mitigeren van de uitstoot des te pertinent. Daarom is ook de decarbonisatie een belangrijk streven – denk aan het vermijden van uitstoot bij productie van afval en energie. Het voorliggend programma kent kortom veel raakvlakken met de strijd tegen klimaatverandering.

Marokko is een van de weinige landen ter wereld dat een klimaatbeleid heeft ontwikkeld dat in overeenstemming is met de 1,5°-doelstelling van de Overeenkomst van Parijs. Marokko heeft niet alleen in 2015 de Overeenkomst van Parijs geratificeerd en een ambitieus algemeen streefcijfer vastgesteld voor de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen (- 45,5 procent tegen 2030 ten opzichte van het business-as-usual-scenario)⁴⁷, maar heeft zich ook op internationaal niveau sterk geëngageerd.⁴⁸ Volgens de "Climate Change Performance Index" staat het land op de 7e plaats in de wereld.

Het NDC-plan vereist investeringen van bijna \$ 40 miljard in adaptatie en \$ 38,8 miljard in mitigatie. De implementatie van het klimaatplan

vereist aanzienlijke investeringen die de capaciteit van één enkele actor te boven gaan. Vlaanderen wenst zijn steentje bij te dragen en zal binnen deze portefeuille rekening houden met de klimaatdoelen van Marokko.

KERNWAARDEN VAN DE SAMENWERKING

1. GOED BESTUUR

Een belangrijk aspect van de samenwerking is de ondersteuning van goed bestuur. Vlaanderen werkt nauw samen met de Marokkaanse autoriteiten, die de randvoorwaarden creëren voor het welslagen van dit partnerschap. Zowel inzake publieke dienstverlening als decentraliseringsprocessen heeft Vlaanderen heel wat ervaring. Vlaanderen zal bijdragen tot de uitbouw van efficiënte en dienstbare overheidsdiensten in Marokko.

Het goed bestuur van duurzame ontwikkeling kan verschillende vormen aannemen, gaande van het ondersteunen van de capaciteit van ministeries, het helpen ondersteunen van het decentralisatieproces, tot het helpen uitbouwen van instrumentaria voor het opmeten van vooruitgang bij de concrete uitvoering van beleid.

2. RESPECT VOOR GELIJKE KANSEN VOOR MANNEN, VROUWEN EN JONGEREN

De Global Gender Gap Index 2023 toont aan dat de gehele regio van Noord Afrika en het Midden Oosten voor grote uitdagingen staat bij het bereiken van gendergelijkheid. Met een score van 0,621 stond Marokko op de 136e plaats van de 146 onderzochte landen. Meer specifiek op vlak van

economische participatie van vrouwen, staat het land op de 141e plaats met een score van 0,404.⁴⁹ De toegang tot de arbeidsmarkt van vrouwen, maar ook van jongeren, blijkt vooralsnog een enorme uitdaging.

Deze strategie beschouwt de specifieke noden van vrouwen en jongeren, onder meer op vlak van arbeidsparticipatie, als een concrete invulling van het inclusiviteitsprincipe uit het kaderdecreet voor internationale samenwerking.⁵⁰

3. MENSENRECHTEN

De verbintenissen van Marokko op het gebied van de mensenrechten hebben altijd een continuüm gevormd, op internationaal niveau, van de nationale dynamiek ten gunste van de democratie, de rechtsstaat en de mensenrechten. Ze weerspiegelen ook de niet aflatende inzet van het land voor de universele waarden van gelijkheid tussen mannen en vrouwen, pluralisme, gematigdheid, tolerantie, vreedzame co-existentie en dialoog tussen beschavingen, culturen en religies.

Het Koninkrijk Marokko heeft in 2011 een nieuwe grondwet aangenomen waarin universeel erkende mensenrechten zijn vastgelegd en waarin de bescherming van deze rechten is geregeld, rekening houdend met hun universaliteit en ondeelbaarheid.

Mensenrechten gelden dus als kernwaarde en de beoogde samenwerking met Marokko heeft tot doel bij te dragen tot de realisatie van de mensenrechten. In relatie tot deze strategienota staat het recht op waardig werk voorop. Zo zal bij het nastreven van groene jobs uitdrukkelijk aandacht worden besteed aan waardige en formele tewerkstelling. De strategie reikt daarbij ook de hand aan de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO), die een essentiële rol vervult bij het vaststellen van sociale rechtvaardigheidsnormen voor alle werknemers ter wereld.

MULTI-ACTORPARTNERSCHAPPEN NASTREVEN VIA PORTEFEUILLEBENADERING

De Vlaamse internationale samenwerking werkt volgens een portefeuillebenadering, waarbij verschillende actoren bijdragen tot de uitvoering van de projecten, programma's en fondsen.

Via deze aanpak wil Vlaanderen een versterkte samenwerking tussen verschillende actoren aanzwengelen.

- De belangrijkste actor voor inbedden van duurzame resultaten is uiteraard de overheid; op nationaal -, regionaal - of lokaal bestuursniveau. Deze strategie creëert opening tot bilaterale samenwerking tussen Vlaamse en Marokkaanse instellingen.
- Multilaterale instellingen spelen eveneens een belangrijke rol, zij het als aanjager van goede internationale praktijken en - normeringen, dan wel als uitvoerder van programma's of fondsen.
- De Europese Unie en Marokko sloten op 18 oktober 2022 een groen partnerschap af. Vlaanderen wenst aan te sluiten bij de doelstellingen die binnen dit kader zijn overeengekomen met de Marokkaanse overheid. De bilaterale agentschappen van Europese lidstaten beschikken in heel wat Marokkaanse regio's over gespecialiseerde programmatorische uitvoeringscapaciteit.
- Onderzoeksinstituten en universiteiten bieden tal van mogelijkheden voor het stimuleren van innovatie. Zij spelen een rol bij de ontwikkeling van groene technologieën of het verkrijgen van inzicht in de meest efficiënte werkwijzen voor het nastreven van de groene economie.
- Niet-gouvernementele instellingen, bedrijfsgroeperingen, KMO's,... staan elke dag met beide voeten in de praktijk van de groene economie. Aangezien de regelgeving rond staatssteun niet toelaat om als overheid rechtstreeks subsidies te verlenen aan bedrijven, wordt hun expertise voornamelijk via intermediaire (koepel)organisaties ingezet.

Tenslotte zal deze samenwerking ook andere instrumenten benutten dan de traditionele projectfinanciering. Denk hierbij aan de inzet van technische assistentie, het faciliteren van expertenzendingen, de financiering van beurzen,... Als flexibele partner voor internationale samenwerking is Vlaanderen bereid om verschillende financieringsmogelijkheden te overwegen. Richtinggevend daarbij is de relevantie van de financiering in relatie tot het bereiken van de resultaten.

47 <https://www.climatewatchdata.org/ndcs/country/MAR/full>

48 Het land heeft twee conferenties van partijen in het kader van het UNFCCC georganiseerd, in 2001 en 2016.

49 <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2023/>

50 Kaderdecreet Vlaamse ontwikkelingssamenwerking, Artikel 4, §5 <https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1016071.html#H1037155>

INDICATIEVE FINANCIERING EN GEOGRAFISCHE AFBAKENING

De Vlaamse samenwerking in Marokko zal in aanzienlijke mate uitbreiden, van 4 miljoen euro in de pilootfase (2022-2023) tot 25 miljoen voor de duur van de strategienota (2024-2028). Met deze investeringen geeft Vlaanderen expliciet zijn engagement aan voor deze samenwerking.

De eerste landenstrategienota Vlaanderen – Marokko staat in het teken van het opzetten van het partnerschap, het consolideren van de goede samenwerkingsrelatie en de uitbouw van een Vlaamse vertegenwoordiging in het land. Deze verkennende fase heeft ook consequenties op de wijze waarop de samenwerking is opgebouwd. Zo is de thematische en geografische afbakening ruimer dan het geval is in de partnerlanden met reeds langlopende samenwerkingen. Deze flexibiliteit moet Vlaanderen toelaten om de komende jaren op zoek te gaan naar een specifieke niche waarbinnen de samenwerking de belangrijkste successen realiseerde. Een verdere specialisatie zal op zijn beurt bijdragen tot een verhoogde efficiëntie en impact.

TWEEZIJDIGE BENADERING: NATIONAAL NIVEAU EN REGIO'S

Het partnerschap richt zich in de eerste plaats op een **versterking van de capaciteit van nationale ministeries**. In dat kader sloot de Vlaamse overheid een memorandum van overeenstemming af met het Ministerie van Energetische Transitie en Duurzame Ontwikkeling. Voor het helpen bijdragen tot passende beleidskaders en het stimuleren van het ondernemersklimaat voor groene jobs zijn de nationale lijnministeries het meest aangewezen beleidsniveau. Beide partners kunnen op dit niveau de beleidsdialoog aangaan op basis van de door Marokko voorgestelde indicatoren van vooruitgang.

In tweede orde wenst Vlaanderen ondersteuning te bieden aan **concrete pilootprojecten op regionaal niveau**. Gedurende de looptijd van de eerste strategienota beperkt Vlaanderen zich niet tot één enkele regio. Wel wil Vlaanderen - in lijn met het inclusiviteitsprincipe uit Agenda 2030 en het Vlaams kaderdecreet⁵¹ - de keuze beperken tot de regio's die de hoogste cijfers op vlak van multidimensionele

armoede laten optekenen. Volgens de meest recente cijfers van de Hoge Commissie voor Planning schurken zes regio's nauw aan bij de grens van 10 procent multidimensionele armoede:⁵²

Regio	Multidimensionele armoede
Béni Mellal-Khénifra	13,4%
Marrakech-Safi	11,3%
Drâa-Tafilalet	10,0%
Fès-Meknès	9,6%
Tanger-Tétouan-Al Hoceïma	9,5%
L'Oriental	9,5%

De gele markering duidt de gekozen focusregio's aan.

Om de versnippering van de middelen tot een minimum te beperken, en na nauw overleg tussen de Marokkaanse en Vlaamse autoriteiten, zijn drie regio's geselecteerd als prioritaire geografische doelstellingen: Oriental, Béni Mellal-Khénifra en Drâa-Tafilalet. In functie van hoge noden kunnen uitzonderlijk initiatieven in andere regio's worden ontplooid.

51 Vlaamse kaderdecreet voor internationale samenwerking: <https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1016071.html>

52 Haut-Commissaire au Plan, Marokko, la note intégrale relative au principaux résultats de la cartographie de la pauvreté multidimensionnelle 2014 Paysage territorial et dynamique (Version Fr). Online beschikbaar op : <https://www.hcp.ma/Introduction-par-Monsieur-Ahmed-Lahlimi-Alami-Haut-Commissaire-au-Plan-a-la-presentacion-de-la-cartographie-de-la-a2022.html>

De Vlaamse samenwerking harmoniseert haar bijdrage zoveel mogelijk met internationale partners. In gebieden waar de internationale partners actief zijn, ontstaat ook een netwerk van uitvoerende partners. De Vlaamse samenwerking is aangewezen op de aanwezige implementerende capaciteit, aangezien het niet over een eigen technisch agentschap beschikt.

VERSCHILLENDE SAMENWERKINGSMODALITEITEN

De prioriteiten vastgelegd in het eerder beschreven strategisch kader vormen de basis voor de identificatie van concrete projecten en programma's. De drie centrale doelstellingen kennen veel kruisverbanden en wisselwerkingen. De onderliggende klimaatproblematiek en het streven naar groene jobs binnen de interventiegebieden versterken die interconnectiviteit. Indicatief streeft het partnerschap naar een gelijke verdeling van de middelen volgens de drie doelstellingen.

Conform de portefeuillebenadering (zie supra) zal de samenwerking meerdere uitvoeringskanalen kennen. Vanuit die aanpak kent de samenwerking 5 centrale uitvoeringsmodaliteiten:

Kanaal

Interinstitutionele bilaterale samenwerking tussen Vlaamse en Marokkaanse overheidsentiteiten via pilootprojecten, technische assistentie, beleidsuitwisselingen,....

Samenwerking tussen Vlaamse en Marokkaanse onderzoeksinstituten

Samenwerking in delegatie met een bilateraal uitvoerend agentschap, in lijn met de prioriteiten van het Europees – Marokkaans Groen Partnerschap

Samenwerking met multilaterale instellingen, bij voorkeur VN agentschappen die zijn aangesloten op het PAGE-programma gericht op de groene economie

Samenwerking met gespecialiseerde instellingen op het vlak van groen ondernemerschap en groene jobs (met inbegrip van de expertise van private spelers).

MOBILISATIE VAN FINANCIERING

Als middeninkomensland beschikt Marokko over substantiële overheidsfinanciering. Met het oog op het versterken van het eigenaarschap en de duurzaamheid van de Vlaamse financiering, zal waar passend een eigen bijdrage door de Marokkaanse partner worden ingebracht. Deze eigen bijdrage kan de vorm aannemen van het aanbieden van projectinfrastructuur, het vrijmaken van personeelsmiddelen of het voorzien van eigen financiële middelen. Deze bijdrage - in welke vorm en in welke grootteorde dan ook - is steeds voorwerp van overleg met de Marokkaanse partner en staat in functie van de doelstellingen van het specifieke project of programma. Op die manier zal het totaalpakket van dit vijfjarig partnerschap ruimschoots de 25 miljoen euro overschrijden en leiden tot een verdere maximalisatie van gerealiseerde effecten.

Vlaanderen treedt bij de uitvoering van de portefeuille in nauwe dialoog met andere internationale partners. In uitwisseling van goede praktijken ontstaat een mogelijkheid dat zij succesvolle, innovatieve pilootprojecten reproduceren of opschalen. Deze aanpak heeft in andere partnerlanden van de Vlaamse internationale samenwerking een positief hefboomeffect gehad en nieuwe middelen gemobiliseerd.

FINANCIERING BUITEN DE LANDENSTRATEGIENOTA

Bovenop de enveloppe van 25 miljoen euro voorziet Vlaanderen bijkomende inspanningen. In lijn met de Agenda 2030 legt Vlaanderen de nadruk op beleidsprioriteiten zoals klimaatverandering, samenwerking met de privésector, en preventie van en bijstand bij rampen. Die inspanningen vinden hun neerslag in initiatieven in Marokko zelf of in regionale initiatieven die naast andere landen ook Marokko omvatten. Ook voor deze initiatieven vormen de prioriteiten uit deze strategienota het referentiekader. De uitvoerders hiervan zijn voornamelijk multilaterale organisaties of gespecialiseerde internationale ngo's.

HUMANITAIRE ACTIE

Vlaanderen wil zijn humanitaire hulp duurzaam maken en wenst een gedeelte van zijn middelen in te zetten voor de aanpak van structurele uitdagingen die rampen kunnen voorkomen, in plaats van enkel de gevolgen ervan te verlichten wanneer ze zich voordoen. Vlaanderen zet zich in om wereldwijde en nationale systemen voor rampenparaatheid te versterken. Als grootste regionale overheidsdonor sinds de oprichting van het Central Emergency Response Fund (CERF) in 2006 wenst Vlaanderen dit fonds blijvend te ondersteunen. Het bijdragen tot het lenigen van de humanitaire nood in Afrika kan onrechtstreeks de migratiedruk op Marokko verlichten.

KLIMAATFINANCIERING

Vlaanderen honoreert haar internationale verplichtingen van het akkoord van Parijs, waaronder het voorzien van internationale klimaatfinanciering. Deze bijdrage is afkomstig van verschillende beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid en kent onder meer het Vlaams klimaatfonds (dat de meeropbrengsten van de Europese emissierechtenhandel herbergt) als additionele financieringsbasis. Vlaanderen zet deze middelen bij voorkeur in zijn partnerlanden in.

Bij de G-STIC klimaatoproep van 2023⁵³ is Marokko weerhouden als focusgebied. De Vlaamse overheid kijkt erop toe dat de geleerde lessen en de resultaten van de in Marokko uitgevoerde projecten ook ingang vinden in het structurele partnerschap.

53 <https://www.climate-action-programme.be/>

BEHEER EN OPVOLGING VAN DE STRATEGIE

BESTUUR VAN HET PROGRAMMA

De regering van Marokko en de Vlaamse Regering zijn samen verantwoordelijk voor het bereiken van de resultaten beschreven in deze strategienota.

Beide partneroverheden sloten op 8 maart 2023 een memorandum van overeenstemming af, waarin de belangrijkste principes van de samenwerking zijn vastgelegd.⁵⁴ Een toezichhoudend comité, bestaande uit door elke partij aangewezen ambtenaren en deskundigen, zal de uitvoering van de samenwerking verzekeren. Het comité vergadert eenmaal per jaar en periodiek in Vlaanderen of Marokko. Dit overleg biedt de gelegenheid om verslag uit te brengen over de voortgang van de strategienota en om in het kader van de samenwerking geleerde lessen uit te wisselen, gebaseerd op wederzijdse verantwoording en een gemeenschappelijke verbintenis tot voortdurende verbetering.

PROGRAMMATIE

Het programma zal verschillende Vlaamse en Marokkaanse partners dicht bij elkaar brengen rond gezamenlijke doelen via een portefeuillebenadering (zie supra). Om de doeltreffendheid en de resultaatgerichtheid van het programma te vergroten, beogen de partners een beheersbaar aantal programma's en projecten.

IDENTIFICATIE EN FORMULERING

De vertegenwoordigers van beide regeringen (Vlaanderen en Marokko) kunnen initiatieven voorstellen. Alle voorstellen zullen aan het Marokkaanse beleid en aan de prioriteiten van deze strategienota worden getoetst.

Vlaanderen en Marokko verbinden zich tot het gebruik van transparante identificatieprocessen voor de keuze van de uitvoeringspartners. Projectvoorstellen en partners zullen worden gescreend op basis van de interne richtlijnen van het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. Na deze screening legt het Departement het voorstel ter goedkeuring voor aan de Vlaamse voogdijminister voor Internationale Samenwerking. De Vlaamse Regering moet elke afzonderlijke financiering goedkeuren.

UITVOERING

De regering van Marokko is de belangrijkste actor om de voorwaarden en de uitvoering van beleid van het programma te realiseren. De uitvoering van de programma's of projecten is de verantwoordelijkheid van de uitvoeringspartners. Het projectdocument of de projectovereenkomst zal gedetailleerde informatie bevatten over de doelstellingen, resultaten, de budgetten en de uitvoeringsmodaliteiten van elk project. In geval van gezamenlijke financiering door meerdere internationale partners en sectorale begrotingsfinanciering zal Vlaanderen de gezamenlijk onderhandelde project- en programmavoorstellen en -overeenkomsten bekrachtigen.

RAPPORTERING

De rapporten moeten voldoen aan de minimale rapporteringsvereisten die zijn vastgelegd in de interne richtlijnen van het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. Het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken stelt echter alles in het werk om de rapporteringsprocessen zoveel mogelijk af te stemmen op bestaande lokale rapporteringssystemen en -procedures, of systemen en procedures die gezamenlijk door de donoren zijn opgesteld en overeengekomen.

⁵⁴ Memorandum van Overeenstemming tussen het Departement Kanselarij & Buitenlandse Zaken van de Vlaamse Regering en het Ministerie van Energiëtransitie en Duurzame Ontwikkeling van het Koninkrijk Marokko op het gebied van het milieu en duurzame ontwikkeling | Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (fdfa.be)

OPVOLGING EN EVALUATIE

Voor de opvolging en de evaluatie van dit partnerschap zullen beide partners actief een beleidsdialoog onderhouden.

STRATEGISCH STUURCOMITÉ

In het kader van dit partnerschap is een strategische stuurgroep opgericht, bestaande uit de Vlaamse overheid en vertegenwoordigers van het ministerie van Economie en Financiën, het ministerie van Energietransitie en Duurzame Ontwikkeling, het ministerie van Buitenlandse Zaken, Afrikaanse Samenwerking en in het buitenland verblijvende Marokkanen. Dit Strategisch Comité zal instaan voor de dagdagelijkse opvolging van het partnerschapskader en zal tijdig de nodige beslissingen en richtlijnen nemen voor de uitvoering ervan.

OPVOLGCOMITÉ

De uitvoering van dit partnerschapskader – gebaseerd op het Memorandum van Overeenstemming tussen Vlaanderen en Marokko op het gebied van milieu en duurzame ontwikkeling – zal worden verzekerd door een Opvolgcomité bestaande uit verantwoordelijken, deskundigen en referentiepersonen aangewezen door elke partij. Het co-voorzitterschap van het comité rust bij de Marokkaanse overheid (vertegenwoordigd door het Ministerie van Energietransitie en Duurzame Ontwikkeling en het Ministerie van Economie en Financiën) en de Vlaamse regering (vertegenwoordigd door het Departement van het

Kanselarij en Buitenlandse Zaken).

Naast de twee voorzittende ministeries, zal het opvolgcomité ook aan de Marokkaanse zijde de volgende ministeries en instellingen omvatten:

- Ministerie van Buitenlandse Zaken, Afrikaanse Samenwerking en Marokkanen in het Buitenland
- Ministerie van Binnenlandse Zaken: Algemene Directie van de Territoriale Collectiviteiten
- Ministerie van Industrie en Handel;
- Ministerie van Economische Inclusie, Kleine Bedrijven, Werkgelegenheid en Vaardigheden
- Nationaal Agentschap voor de Bevordering van Kleine en Middelgrote Ondernemingen - Maroc PME

Andere ministeries kunnen waar nodig (in functie van de agenda) deel uitmaken van het genoemde opvolgcomité.

Het Comité beraadslaagt over het jaarlijkse werkprogramma, volgt de voortgang van projecten en onderzoekt alle andere relevante kwesties voor de uitvoering van het huidige strategische kader.

De vergaderingen van het Comité zullen eenmaal per jaar en periodiek in Marokko en in Vlaanderen plaatsvinden. Indien nodig, kunnen de vergaderingen met wederzijds goedvinden virtueel worden gehouden.

RESULTATENKADER

Dit kader schetst de gewenste veranderingen voor de samenwerking tussen Marokko en Vlaanderen. Onderstaande indicatoren zijn bepalend bij de evaluatie van de vooruitgang. De projecten voortvloeiend uit dit partnerschap dragen bij tot de relevante indicatoren van dit resultatenkader en zullen rapporteren over de vooruitgang op deze indicatoren.

	2019 (of meest recente cijfer)	Doelstelling 2030 - 2035	Bron
ECONOMIE en ONTWIKKELING			
BNI per capita (dollar koopkrachtpariteit)	7826	16000	HCP
Multidimensionale lokale ontwikkelingsindex (IDLMI)	0.7	0.85	ONDH
INCLUSIE			
Activiteitsgraad vrouwen	22%	45%	HCP
Aandeel formele tewerkstelling in totale tewerkstelling	41%	80%	HCP
Gini Index	0.395	0.350	HCP
DUURZAAMHEID			
Hoeveelheid behandeld afvalwater (miljoenen m ³):	80	340	Ministerie van Binnenlandse Zaken
Percentage hergebruik van gezuiverd afvalwater			
Percentage toegang tot water in rurale gebieden	97,8%	100%	Ministerie van Binnenlandse Zaken
Percentage recyclage wat betreft huishoudelijk afval	10%	20%	Ministerie van Binnenlandse Zaken
Percentage recyclage van verschillende afvalstromen (geaggregeerde indicator)	40%	80%	MTEDD / DDD/ SNRVD
Aandeel duurzame energie in de totale energieconsumptie	11%	40%	WB
Energie-efficiëntie	/	20%	SNEE
Uitstoot broeikasgassen (t.o.v. BAA-scenario)	/	-45,5%	NDC Maroc
GOED BESTUUR			
Index Effectiviteit overheid	-0.12	1	WB
Tevredenheidsratio vis à vis overheidsdiensten	/	80%	NMD

TUSSENTIJDSE EVALUATIE

Zodra 50 procent van de totale begroting is toegezegd, zal het partnerschap een externe tussentijdse evaluatie laten uitvoeren. Deze evaluatie beoordeelt de voortgang van de uitvoering en doet aanbevelingen voor de toekomstige samenwerking. De regeringen van Vlaanderen en Marokko bepalen de taakomschrijving van deze evaluatie. De conclusies van de externe evaluatie zijn voorwerp van gezamenlijk overleg. De geleerde lessen staan in het teken van het effectiever, efficiënter en duurzamer maken van toekomstige samenwerkingen.

EVALUATIE OP PROJECTNIVEAU

De algemene verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het programma en de rapportering over de vooruitgang en de resultaten ligt bij de uitvoeringspartners. Het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken zal dit proces volgen door middel van werkplannen, vergaderingen, voortgangsverslagen, evaluaties en terreinbezoeken.

Generiek geldt dat de evaluatie van programma's of projecten binnen de projectbegroting is opgenomen. De project- of programmaovereenkomst zal de modaliteiten voor opvolging en evaluatie omvatten. Evaluaties kunnen ook op verzoek van het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken worden uitgevoerd.

Internationale normen pleiten voor het uitvoeren van minstens één financiële en overeenstemmingsaudit per project of programma. Het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken zal de kosten van dergelijke audit dragen, tenzij de kost reeds is gebudgetteerd binnen de projectbegroting. Bij de financiering van gezamenlijke programma's zal het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken deelnemen aan de gezamenlijke opvolging, evaluaties en audits.

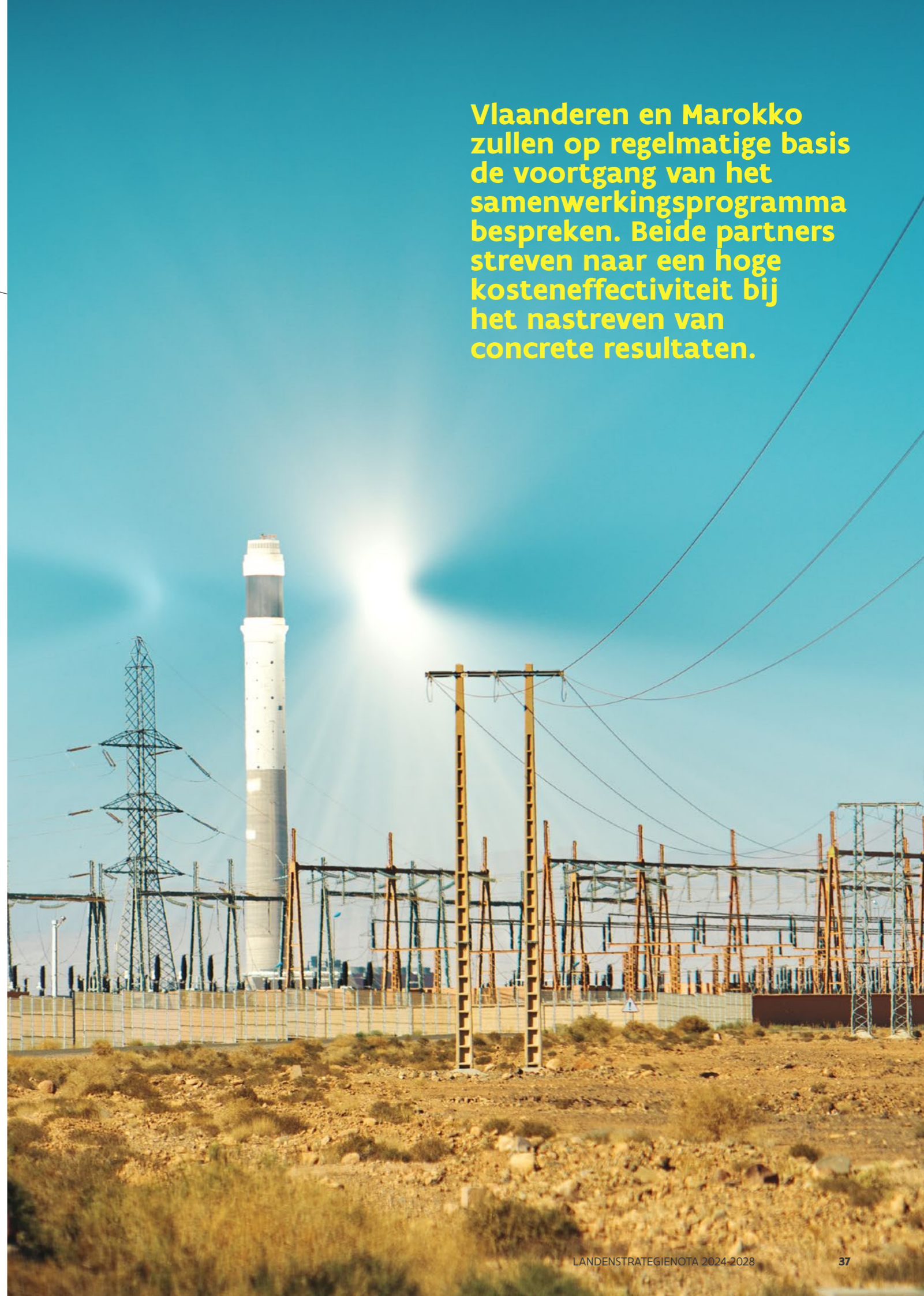
RISICOBEBEER

Meerdere risico's kunnen van invloed zijn op het behalen van de resultaten van deze strategie. Vlaanderen en Marokko zijn samen verantwoordelijk voor het risicobeheer en de risicobeperking. In het geval van risico's tijdens de uitvoering van de strategienota zullen Vlaanderen en Marokko mogelijk een aantal maatregelen moeten nemen om een passend beheer van de projecten en de fondsen te verzekeren.

Volgende principes bepalen het risicobeheer:

- Risico-identificatie, -analyse, -beheer en -bewaking zullen deel uitmaken van alle initiatieven die uit deze strategienota voortvloeien.
- Vlaanderen zal een portefeuillebenadering hanteren.
- In geval van verslechterende prestaties of een verhoogd risico voor de op nationaal of regionaal niveau toegezegde middelen, kan Vlaanderen de toegezegde middelen verschuiven naar lokale autoriteiten of niet-gouvernementele en multilaterale organisaties, overeenkomstig de doelstellingen die in deze strategienota zijn uiteengezet. De regering van Marokko zal van dergelijke beslissingen in kennis worden gesteld.
- Het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken zal uitgaven terugvorderen die buiten de overeengekomen budgetten en plannen vallen, of die bij eigen of externe controles als onrechtmatige zijn aangemerkt.
- Mensenrechten, aandacht voor gender en goed bestuur, met inbegrip van het beheer van de overheidsfinanciën, blijven de basisvereisten voor de internationale samenwerking tussen Vlaanderen en Marokko.

Vlaanderen en Marokko zullen op regelmatige basis de voortgang van het samenwerkingsprogramma bespreken. Beide partners streven naar een hoge kosteneffectiviteit bij het nastreven van concrete resultaten.

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever
Departement Kanselarij
en Buitenlandse Zaken
Simon Bolivarlaan 17
1000 Brussel
België
ontwikkelingssamenwerking.dkbuza@vlaanderen.be

Concept en creatie
The Oval Office

Coverbeeld
Foto: iStock

D/2023/3241/375
www.fdfa.be

De landenstrategienota voor internationale samenwerking is een gezamenlijke publicatie die tot stand kwam in samenwerking tussen onderstaande Vlaamse en Marokkaanse ministeries:

Departement Kanselarij
en Buitenlandse Zaken
Simon Bolivarlaan 17
1000 Brussel
België
ontwikkelingssamenwerking.dkbuza@vlaanderen.be
www.fdfa.be

Ministerie van Energetische Transitie en Duurzame
Ontwikkeling
N°9, Avenue Al Araar, 420/1 Secteur 16,
Hay Riad, Rabat
Marokko
www.mtedd.gov.ma

Ministerie van Economie en Financiën
Boulevard Mohammed V
Quartier des Ministères, Chellah
Rabat
Marokko
www.finances.gov.ma

